SIMION DĂNILĂ

LEXIC DIALECTAL ÎN TOPONIMIA SATULUI BELINȚ (JUD. TIMIȘ)

1. Ca peste tot în toponimie, și numele unor locuri din hotarul satului Belinț au la bază lexicul graiului vorbit prin partea locului. Am ales pentru comunicarea de față trei toponime cu structură identică (prepoziție + substantiv), care merită a fi discutate mai amănunțit pentru etimologia lor. Toate trei denumesc terenuri arabile.

2. Cel dintâi, *În Țărigi* [țăříź], desemnează un teren nisipos din sudul satului, mărginit de râul Timiș. De altfel, *țărígă,* s.f., cu un plural *(țărigi)* folosit numai la toponimul respectiv, înseamnă în graiul local „nisip". Belințenii cunosc și întrebuințează și termenul *năsî́p,* iar vecinii de la Ohaba-Forgaci utilizează o întreagă serie sinonimică pentru a denumi același lucru: *năsî́p, pésăc, țărígă.*

Cuvântul *țărígă* este consemnat de Lucian Costin în *Graiul bănățean,* II, Turnu-Severin, 1934, p. 200, cu sensul „nisip" și cu indicarea vagă a locului de circulație („Reg. Timișorii"). Dintre lucrările lexicografice, îl înregistrează *Dicționarul invers* și, mai nou, DLR, tom XII, partea I, litera Ț, elaborată la Cluj. Din această ultimă lucrare aflăm că termenul circulă numai în Banat, cu sensurile: „nisip" (ALR II 136, NALR – *Banat* 1654/47, 51, 53, 54, 85, 86, 87), „un fel de pământ galben" (ALR I 397/77), „pământ afânat" (NALR – *Banat* 1654/69, 78, 84, 88). Varianta *țărắngă* „pământ uscat și fărâmițat", din vestul Transilvaniei (Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru,* București, 1961, p. 277), este cunoscută la Belinț ca nume de familie, iar derivatul *țărigós,-oasă,* adj. „nisipos", este folosit curent aici.

Pentru etimologie, colegele de la Cluj indică *țárină*, cu schimbare de sufix și, am adăuga noi, cu schimbare de accent, ceea ce ne face să ne îndoim că vorbitorii au perceput cuvântul *țárină,* identic cu scr. *carina* (DEX, *s.v.*), ca derivat cu suf. *-ină.* Apropierea ar trebui făcută mai curând de *țărắnă* (< *țară* + *-ină*, DM, *s.v.,* sau *-ână,* DEX, *s.v.*), cuvânt cu sensuri identice sau foarte asemănătoare cu ale lui *țărígă,* dar fără a considera o schimbare de sufix pe teritoriul dacoromânei, fiindcă *-ină/-ână* (< lat. *-ina*) n-a circulat la noi ca sufix diminutival.

Așadar, putem considera pe *țărắnă* ca provenind dintr-un lat. **terrina,* cum procedează și DLR, litera *Ț*, *s.v.*, iar pe *țărígă* dintr-un rom. **țărícă* < *țară* I. 1. (DLR, litera *Ț*, *s.v.*) + *-ică.* Referitor la sonorizarea velarei surde din sufixul *-ică* sau terminația *-ică,* aceasta este un fenomen destul de obișnuit în românește: *furnică > furnigă, mutulică > mutuligă, oftică > oftigă, scărică > scărigă, tălpică >*

DACOROMANIA, serie nouă, III–IV, 1998 – 1999, Cluj-Napoca, p. 21-25

tălpigă etc. (vezi şi Finuţa Asan, *În legătură cu etimologia sufixelor* ***-ac, -ec, -ic, -oc, -uc*** *şi* ***-ag, -eg, -ig, -og, -ug,*** în SMFC, p. 53; Simion Dănilă, *Sonorizări şi afonizări consonantice în onomastica românească,* în AnL, XXXIII, 1992–1993, A, p. 190-191).

3. Al doilea toponim, *Peste Ghimon* [pắstă ǵímon], este numele unui teren arabil din sud-estul localităţii, cuprins între un dig şi râul Timiş. Este limpede că *ghimon(e)* înseamnă „dig", „ridicătură artificială de pământ". Tot aşa se numeşte şi drumul vicinal care leagă satele Belinţ şi Gruni, având în partea sa dinspre Gruni forma unui dig ce traversează o vale. „Veneam pe ghimon", spun localnicii.

Viorica Goicu, Rodica Sufleţel, *Dicţionarul toponimic al Banatului* (DTB), vol. III, Timişoara, 1986, p. 43, glosează sub *Dimon* [Đimon] un platou cu teren arabil din satul Goruia CS, iar Teodor Şandru din Banatul sârbesc notează un toponim asemănător în hotarul satului Voivodinţi din Serbia: *La Gimăn* [la Đímăn], în articolul *Nomenclatura toponimică din hotarele satelor de pe Valea Cărașului (pe teritoriul iugoslav)*, din vol. IV de *Contribuţii la istoria culturală a românilor din Voivodina,* Vârşeţ, 1977, p. 104.

Autorii DTB indică drept etimon pentru *đímon* antrop. *Dimon,* explicat de Iorgu Iordan, *Dicţionar al numelor de familie româneşti,* Bucureşti, 1983, p. 172, din apelativul *dimon,* variantă a lui *demon.* Cu aceasta, discuţia se plasează în sfera toponimelor mitologice, între care acelaşi I. Iordan situează şi *Dimonul* de pe Olteţ, cu înţelesul „hotar". De fapt, V. Bogrea, referindu-se la apelativul *dimon* (DR, IV, 1922–1923, p. 809-810) dintr-o hotarnică din 1745, reprodusă în cartea lui T. G. Bulat, *Contribuţiuni documentare la istoria Olteniei* (Râmnicul Vâlcii, 1925, p. 10), stabileşte că termenul n-are a face nimic cu *dimon* (< gr. *daimon*), ci este ngr. *deiymon* „semn", în cazul discutat: „semn de hotar", „piatră".

În sfârşit, Paul V. Păltănea, în studiul său *Din toponimia judeţului Galaţi. Nume dispărute din bazinul Bârladului şi Siretului (IV),* din LR, XXXVI, 1987, nr. 5, p. 446, consemnează pe teritoriul comunei Lieşti un „*Ghemun,* loc la Crângeni" atestat în 1658, transcris într-un alt document *Ghemăn.* „Numele provine, probabil – scrie autorul –, de la un antroponim *Ghemăn* (folosit de ţigani în Ţara Românească, la 9 martie 1502, DIR, XVI, B, 13), variantă fonetică a substantivului *demon* (DOR, 259)".

Ne aflăm, de fapt, în faţa a trei termeni diferiţi: cel din judeţul Galaţi – *Ghemun, Ghemăn* < antrop. *Ghemon* < *ghemon,* variantă a lui *demon;* cel de pe valea Olteţului – *Dimonul* < ngr. *deiymon* „semn de hotar"; şi băn. *Ghimon* [Đímon], *Dimon* [Đímon], *Gimăn* [Đímăn], ce reclamă o altă explicaţie: din *Đímon* „dig", „ridicătură artificială de pământ". Îndiguirile unor ape, asanarea bălţilor, pe scurt, amplele lucrări hidroameliorative din Banat au început în secolul al XVIII-lea, după cucerirea provinciei de către austrieci, şi au continuat în secolul al XIX-lea, iar cuvântul în discuţie, care intră, cu certitudine, în această perioadă, în graiurile bănăţene, trebuie căutat în limba germană. Ar putea fi vorba de germ. *Diemen,* pl. lui *Dieme* „claie", „şiră", prin care vor fi fost denumite grămezile de

pământ şi piatră din care se construiau digurile. Mai ales sensul „şiră” putea conduce uşor la dezvoltarea, prin asemănare, a înțelesului secundar „dig”.

Pentru trecerea lui *di-* la *ǵi-* şi *đi-* în graiurile bănățene, vezi formele paralele ale lui *dinte* (NALR – *Banat* 166, CXIII şi CXIV). Forma *šímone* de la Belinț şi Gruni putea lua naştere prin analogie cu dublete ca *piepten/pieptene, plămân/plămâne, purec/purece (puric/purice)* etc.

4. Al treilea toponim, *Peste Șanț* [pắstă şanț], denumind un teren situat în nordul satului, dincolo de canalul Timiş – Bega, datează din secolul al XVIII-lea şi se leagă de aceleaşi lucrări hidroameliorative realizate sub austrieci. Etimologia este evidentă: *şanț* < germ. *Schanze*. După regularizarea apelor Timişului (1759–1760), acesta se va numi până astăzi *Șanțu Nou* în zona Chizătău, prin raportare la râul Bega, canalizat mai înainte.

Mai interesantă este însă modificarea adusă de toate aceste lucrări în morfologia terenului şi în hidrografia Banatului şi mult mai dificilă este reconstituirea toponimiei şi hidronimiei bănățene de dinaintea lor. Dispunem, totuşi, de câteva hărți austriece care ne ajută să mai recuperăm ceva din tezaurul nostru toponimic şi să ne facem o idee mai clară despre felul în care a funcționat îndeosebi sistemul hidronimic prin părțile Banatului.

Astfel, pe o hartă austriacă din 1709 (*COMITAT CSANADIENSIS UND COMITAT TEMESIENSIS ANNO 1709*), localitatea Belinț figurează pe malul drept al *Timişelului* („Temisell Fl.”). Timişelul acesta, un braț al Timişului, nu mai există astăzi, dar se vede clar pe harta lui Mercy din 1723–1725, pe harta din 1761 a Banatului Timişan, pe cea a lui Griselini din 1776, nu şi pe harta militară a Voivodinei Sârbeşti şi a Banatului Timişan din 1853, căci între timp se construise drumul principal şi calea ferată cu cai Timişoara – Lugoj, precum şi „ghimonul” despre care am vorbit mai sus, toate ducând la dispariția Timişelului nostru.

După mărturiile bătrânilor, un alt *Timişel* [ćimişắl] exista în nordul satului. Amintirea i-o păstrează un teren arabil, *Timişele* [ćimişắle]. Dacă interpretăm bine harta lui Mercy, acest Timişel era tot un braț al Timişului, care se desprindea din Timiş pe undeva prin hotarul satului Coştei, curgea pe sub Dealul Gruniului, colecta apele pâraielor Biniş şi Vlavița şi se vărsa în râul Bega, undeva între Belinț şi Chizătău, la nord. Canalul Timiş – Bega urmează în cea mai mare parte a sa albia acestui braț al Timişului.

Şi pârâul *Vlavița* se numeşte *Timişel* pe harta militară din 1853 citată mai sus. În registrul cadastral al satelor Târgovişte şi Balinț din 1858, la sud de Bega, canalizată şi prin acele părți, putem vedea, de asemenea, un *Timişel.* La Leucuşeşti, un afluent dinspre nord al râului (canalului) Bega se numeşte tot *Timişel* (informator prof. I. Irimescu). Există documente în care Bega însăşi este numită, din secolul al XIV-lea până în secolul al XVIII-lea, pe diferite porțiuni ale sale, inclusiv la Timişoara, *Timişel* sau *Timişul Mic* (M. Bizerea, E. Meşter, Şt. Grigore, *Considerațiuni asupra numelui şi cadrului fizico-geografic al oraşului Timişoara,*

în „Studii de geografie a Banatului”, I, Timişoara, 1970, p. 10-12; Octavian Răuţ, *Originea toponimului Timişoara şi a hidronimului Bega,* în „Studii de limbă, literatură şi folclor”, III, Reşiţa, 1976, p. 144-145), ceea ce explică de ce unii afluenţi ai Begăi se numesc *Timişel,* iar capitala Banatului *Timişoara.* Bega, oricum, este un nume impus, străin şi receptat ca atare de românii din satele străbătute de acest râu.

Numele pârâului *Vlaviţa* (care este oficial) se rosteşte la Belinţ *Blaovíţa/Vlaovíţa,* la Gruni *Vlăovíţa* şi *Vlovíţa;* în satele următoare, pe măsură ce urcăm pe cursul lui superior, numele oficial este *Glaviţa* (de la numele satului Glaviţa, azi desfiinţat şi înglobat la satul Nevrincea), iar popular, la Nevrincea – *Timiş* [ćimíş], la Cliciova – *Pârău Cócl'a* sau *V'ấna* (NALR – *Banat. Date*, p. 136), între Susani şi Jupani – *Canal* (informator prof. I. Irimescu), la Traian Vuia – *Riṷu Pohóc* (NALR – *Banat. Date*, p. 137), la Surduc – *Riu.*

Pentru noi prezintă importanţă denumirea lui la vărsarea în Timişel (ulterior canalul Timiş – Bega), fiindcă, plecând de la aspectul său diminutival, putem presupune cuvântul de bază, şi deci un nume mai vechi al pârâului Timişel.

Variantele *Blaovíţa, Vlaovíţa, Vlăovíţa* şi *Vlovíţa* ne permit să reconstruim forma originară: **Blahovíţa/*Vlahovíţa,* din care a dispărut cu timpul *-h-*, ca în *Raova* < *Rahova* („Tocmai colo-n Moldova, / Mai în jos de *Raova*...”, G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române,* Bucureşti, 1982, p. 628) sau *Praova* < *Prahova* (vezi *Antologie dialectalo-folclorică a României.* Ediţie critică şi prefaţă de Constantin Otobâcu, II, Bucureşti, 1983, p. 214). Pentru varianta *Vlovíţa,* cu accent propriu subdialectului bănăţean, pe *i,* vezi *Próviţa* < *Prahova* + *-iţa* (Iorgu Iordan, *Toponimia românească,* Bucureşti, 1963, p. 352).

„Apele curgătoare – constată Ion Toma (*Categorii sociogeografice în toponimia din Oltenia.* III. *Hidronimele,* în CL, XXX, 1985, nr. 2, p. 137) – sunt legate între ele, formând reţele strâns ierarhizate, pe bazine, în care o matcă adună o serie de afluenţi, care la rândul lor colectează alţi afluenţi ş.a.m.d. Numele apelor respective reflectă în mare măsură această imagine, raportul mare–mic, pe baza căruia este structurată reţeaua, fiind exprimat în mod optim (clar, precis şi economic) prin derivate, care folosesc, precum se ştie, exclusiv sufixe diminutivale”. Unul dintre cele mai răspândite sufixe din structura potamonimelor (adică a numelor de ape curgătoare) este *-iţa.* În cazul nostru, el s-a ataşat la un **Blahova/*Vlahova* „Româneasca”.

Pentru alte nume de afluenţi care păstrează numele vechi al râului în care se varsă, vezi exemplele date de Vlad Cojocaru, *Aspecte ale stratificării toponimice în bazinul mijlociu al Trotuşului,* în AnL, XXIX, 1983–1984, A, p. 448, sau de Dragoş Moldovanu, *Hidronime româneşti de origine slavă,* în AnL, XXI, 1986–1987, A, p. 298 (de pildă, hidron. *Bârzăuţa* presupune un **Bârzáva/Bấrzova,* cum se va fi numit râul Uz, al cărui afluent este).

Excludem ipoteza că **Blahovița/*Vlahovița* ar putea fi un fals diminutiv, rezultat prin raportare la un nume de localitate (cum este pârâul *Băbşița,* care trece prin satul *Babşa* de lângă Belinț, sau mai cunoscutul *Vasluieț,* pârâul care străbate *Vasluiul,* Iordan, *Top. rom.,* p. 447), deoarece nu există şi nici n-a existat în împrejurimi o localitate *Blahova* sau *Vlahova.*

În schimb, preponderența elementului etnic românesc în Banat este probată atât de documentele istorice medievale (I. D. Suciu, *Vlahia Cisalpina. Numele Banatului până la ocuparea provinciei de austrieci,* în „Orizont", XXXI, 1980, nr. 33 (647), p. 1; despre densitatea românilor în Banat, vezi L. Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei,* III, Timişoara, 1985, p. 185), cât şi de toponimia bănățeană (de ex.: *Vlaşca* sau *Blaşca Mare* este denumirea veche a cartierului Fabric din Timişoara, ne asigură G. Vaida în ziarul „Timişoara", III, 1992, nr. 23 (430), p. 7; o apă *Vlaşca* întâlnim la Borlovenii Vechi, NALR–*Banat*. *Date*, p. 38, o *Blaşca* la Valeadeni, o altă *Vlaşca* la Delineşti, un *Vlaşcu Mare* la Frăsiniş, un *Vlaşcu Mic* la Frăsiniş şi Ineleț, toate la V. Ioniță, *Glosar toponimic. Caraş-Severin,* Reşița, 1972, p. 41; un deal *Vláşcăt* se află la Chelmac, NALR–*Banat*. *Date*, p. 153, un teren arabil la Izvin se numeşte *Vlaşniță,* D. Onciulescu, *Într-un sat cu bogate tradiții,* în „Drapelul roşu", XL, 1983, nr. 11, 906, p. 6).

5. În concluzie, dialectologia şi onomastica, aceasta din urmă născută din prima, continuă să furnizeze materiale interesante pentru istoric, dar şi pentru lexicograf, fiindcă toponimia (ca şi antroponimia, de altfel) se poate constitui într-o veritabilă sursă pentru DLR.

Belinț, 637
Jud. Timiş